

Dr hab. Ryszard Kata, prof. UR
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Ekonomii
ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Elżbiety Radochońskiej-Wasiewicz

pt. „Oddziaływanie programu wzrostu konkurencyjności na sytuację ekonomiczną małych i średnich przedsiębiorstw (na przykładzie województwa podkarpackiego)”

1. OPINIA OGÓLNA

Recenzowana rozprawa doktorska przygotowana przez **mgr Elżbietę Radochońską-Wasiewicz** jest opracowaniem, które oceniam pozytywnie. Dysertacja ta stanowi dowód, że Autorka posiada umiejętność formułowania problemu badawczego, prowadzenia pogłębionej analizy problemu na bazie literatury przedmiotu, przygotowania i przeprowadzenia badań empirycznych, stosowania warsztatu metodycznego, prawidłowej analizy oraz formułowania wniosków z badań. Doktorantka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia badań oraz rozwiązywania w sposób oryginalny problemów naukowych.

Wybór tematu recenzowanej rozprawy uważam za uzasadniony zarówno z punktu widzenia praktyki gospodarczej jak i potrzeby pogłębiania wiedzy na temat oddziaływania pomocy publicznej na kondycję ekonomiczną i konkurencyjność przedsiębiorstw.

2. OCENA MERYTORYCZNA

2.1. Znaczenie i aktualność podjętej problematyki

Autorka podjęła próbę oceny skuteczności wsparcia finansowego małych i średnich firm z punktu widzenia realizacji zakładanych celów pomocy publicznej. Temat jest aktualny, gdyż ze środków krajowych, jak i zagranicznych będą w najbliższych latach kierowane fundusze na wspieranie innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw, także tych z sektora MSP. Należy zatem badać skuteczność dotychczas realizowanych programów wsparcia przedsiębiorczości i warto wyciągać wnioski z doświadczeń płynących z tych działań. Recenzowana praca wnosi w tym zakresie wartościowy wkład, gdyż Autorka dokonała oceny oddziaływania dotacji na firmy–beneficjentów, z perspektyw kilku lat od realizacji finansowanych z dotacji przedsięwzięć. Zadanie, jakiego podjęła się Doktorantka jest trudne, gdyż na kondycję ekonomiczną i konkurencyjność przedsiębiorstw oddziałuje wiele czynników zarówno endogenicznych, jak i zewnętrznych. Bardzo trudno jest

jednoznacznie wydzielić te efekty, które mogą być skutkiem przedsięwzięć finansowanych z uzyskanej przez firmy dotacji. Na wnioski płynące z analizy dokonanej przez Autorkę należy zatem patrzeć ostrożnie, co nie zmienia faktu, iż badania podjęte przez Doktorantkę dostarczają ciekawych i wartościowych informacji.

2.2. Ocena struktury pracy uwzględniająca realizację zadania badawczego

Rozprawa, razem z załącznikami liczy 218 stron, przy czym zasadnicza treść pracy doktorskiej łącznie ze spisem literatury to 176 stron. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, wniosków, bibliografii, spisu tabel i spisu rysunków oraz aneksu.

Dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny. Autorka zachowuje właściwe proporcje pomiędzy tymi elementami.

Głównym zadaniem badawczym było rozpoznanie jak dotacje z funduszy Unii Europejskiej oddziałują na późniejszą kondycję ekonomiczno-finansową małych i średnich przedsiębiorstw. Doktorantka chciała także ustalić czy cel wsparcia, czyli wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw został osiągnięty. Dla realizacji tego zadania Autorka dokonała wnikliwej analizy literatury przedmiotu oraz przeprowadziła badania empiryczne. O zakresie badań świadczy fakt, iż ich wyniki są prezentowane na 36 rysunkach oraz w 49 tabelach, w zdecydowanej większości merytorycznie oraz edycyjnie dobrze przygotowanych.

Układ pracy jest przejrzysty i spójny merytorycznie w aspekcie realizacji zadania badawczego.

2.3. Cele pracy i hipotezy badawcze

Główny cel pracy zdefiniowano jako *„rozpoznanie poziomu i kierunków wykorzystania środków finansowych otrzymanych przez przedsiębiorstwa z UE w ramach programu wzrost konkurencyjności oraz ich oddziaływania na sytuację ekonomiczną jednostek gospodarczych na poziomie regionu bezpośrednio po ich uzyskaniu oraz po kilku latach”*.

Cel główny dobrze odzwierciedla istotę problemu badawczego. Jest sformułowany prawidłowo, aczkolwiek wyrażenie „na poziomie regionu” jest zbędne. Należało raczej w kolejnym zdaniu zaznaczyć, iż problem badawczy będzie rozpoznawany w konkretnym, wybranym regionie.

Obok celu głównego sformułowano sześć celów szczegółowych, które stanowią rozwinięcie celu zasadniczego. Cele cząstkowe zostały sformułowane zwięźle i precyzyjnie. Dobrze opisują istotę oraz zakres i strukturę zadania badawczego, jakie podjęła Autorka. Do celów pracy można mieć zastrzeżenie, że wszystkie mają charakter diagnostyczny, tj. zmierzają do odpowiedzi na pytanie: jak przedsiębiorstwa wykorzystwały środki finansowe z funduszy UE i jakie są tego efekty? Brakuje natomiast celu aplikacyjnego, który służyłby poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: co zrobić, aby w przyszłości lepiej (bardziej efektywnie) alokować tego typu wsparcie w kontekście wzrostu konkurencyjności

przedsiębiorstw. Nie przekreśla to jednak faktu, iż wyniki badań Autorki mogą służyć praktyce gospodarczej.

W pracy sformułowano 3 hipotezy o następującym brzmieniu:

H1 *„Pozyskanie środków pomocowych na wsparcie konkurencyjności oddziaływało pozytywnie na sytuację ekonomiczną małych i średnich przedsiębiorstw”.*

H2 *„Wielkość otrzymanej dotacji była czynnikiem różnicującym efektywność wykorzystania środków pomocowych”.*

H3 *„Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw korzystających ze środków pomocowych uległa poprawie”.*

Pod względem merytorycznym hipotezy badawcze należy ocenić pozytywnie. W pracy brakuje jednak komentarza Autorki do sformułowanych hipotez, w którym mogłaby ona doprecyzować niektóre użyte w nich wyrażenia. Chodzi np. o sformułowanie „sytuacja ekonomiczna”, „efektywność wykorzystania środków pomocowych” czy też „pozycja konkurencyjna”.

2.4. Metody badawcze oraz dobór i wykorzystanie materiałów źródłowych

Rozprawa ma charakter studium teoretyczno-empirycznego. Autorka wykorzystwała takie metody badawcze jak: studia literatury krajowej i zagranicznej z zakresu konkurencyjności przedsiębiorstw i wspierania rozwoju MSP, metodę dedukcyjną, analizę danych, metodę porównań, analizę wskaźnikową i syntezę opisową. W pracy zastosowano także metody statystyczne (m.in. analizę korelacji, metodę unitaryzacji zerowej, testy statystyczne). Spośród metod służących do pozyskania materiałów empirycznych zastosowano metodę statystyki publicznej i gospodarczej oraz metodę wywiadu kwestionariuszowego. Zastosowane metody należy uznać za właściwe z punktu widzenia realizacji zadania badawczego.

Doktorantka wykorzystwała zróżnicowane źródła danych i informacji oraz dosyć złożony aparat analityczny. W pracy nie znajdziemy co prawda bardziej zaawansowanych metod statystyczno-matematycznych. W moim przekonaniu ich zastosowanie nie było jednak konieczne dla realizacji zadania badawczego.

Doktorantka wyjaśniła, iż wywiady kwestionariuszowe z kierownictwem przedsiębiorstw, wynikały z potrzeby uzupełnienia informacji ekonomiczno-finansowych pozyskanych z Krajowego Rejestru Sądowego o takie dane, które dotyczyły ocen i opinii kierownictwa jednostek na temat konkurencyjności przedsiębiorstw, kierunków wykorzystania środków z funduszy UE i efektów tego wsparcia. Autorka zaplanowała badania całościowe, jednakże zastosowanie narzędzia w formie pogłębionego wywiadu spowodowało, że z całej zbiorowości 174 przedsiębiorstw, które uzyskały wsparcie z SPO WKP 2004-2006 udało się zrealizować badania na próbie 45 podmiotów.

Doktorantka uzasadniła także wybór województwa podkarpackiego jako obszaru badań. Wyjaśniła, że województwo podkarpackie należy do regionów peryferyjnych i słabiej

rozwiniętych gospodarczo w kraju, wobec czego kierunki i sposób wykorzystania środków wspierających rozwój przedsiębiorstw z funduszy UE, jest tu szczególnie ważny.

Warto podkreślić, iż obok własnych, pierwotnych materiałów empirycznych, Autorka zgromadziła obszerne materiały wtórne. Analiza obejmuje dane ekonomiczno-finansowe dla roku 2002, a zatem przed pozyskaniem przez przedsiębiorstwa dotacji z funduszy UE oraz dane z lat 2004-2006 i z lat następujących bezpośrednio po uzyskaniu wsparcia, wreszcie dane dla roku 2013, a zatem 7-8 lat po realizacji inwestycji wspieranych z SPO WKP. Taka perspektywa czasowa analizy pozwala określić trwałe, długookresowe efekty wsparcia. Jednocześnie przesłania ewentualny zarzut, że praca dotyczy dosyć już odległego okresu, tj. lat 2004-2006, w których przedsiębiorstwa wdrażały inwestycje wspierane z SPO WKP.

Słabością opisu metod badawczych jest to, iż nie przypisano metod do poszczególnych hipotez, które były weryfikowane za pomocą tych metod.

2.5. Ocena wykorzystania literatury

Bibliografia pracy jest obszerna, obejmuje 289 pozycji, w tym wyłączając akty prawne, roczniki statystyczne, raporty z badań i inne dokumenty, zawiera 260 pozycji naukowych w języku polskim i angielskim. Taki zasób literatury pozwolił Doktorantce na wielowątkowy opis badanego problemu, w nawiązaniu do kluczowych dla tej tematyki teorii z dziedziny ekonomii, w szczególności zaś konkurencyjności przedsiębiorstw, wsparcia publicznego podmiotów gospodarczych oraz oceny kondycji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw.

2.6. Szczegółowa ocena merytoryczna rozprawy

W krótkim **Wstępie** (s. 8-10) Autorka uzasadnienia potrzebę badania konkurencyjności przedsiębiorstw oraz potrzebę analizy skutków wydatkowania funduszy publicznych na wsparcie tejże konkurencyjności. Podkreśla, iż analizy oceniające wdrażanie określonych programów, skupiają się głównie na opisie sposobów wydatkowania środków i ocenie wskaźników produktywności. Brakuje natomiast pogłębionej analizy w kontekście efektów związanych z konkurencyjnością przedsiębiorstw. We **Wstępie** Autorka opisała także strukturę dysertacji.

Rozdział 1 (s. 11-20) zatytułowany jest *Cel i metoda badań*. Autorka przedstawia w nim cel główny i cele cząstkowe oraz hipotezy badawcze, następnie dokonuje dosyć obszernego opisu metod badawczych oraz przedstawia materiał źródłowy i organizację badań.

Na wstępie **rozdziału 2** (s. 21-73) Autorka analizuje genezę i rozwój kategorii: konkurencja i konkurencyjność w historii myśli ekonomicznej. Odnosi się m.in. do teorii A. Smitha, D. Ricardo, J.S. Milla i innych klasyków ekonomii. Dalej Autorka analizuje konkurencję i konkurencyjność na bazie teorii heterodoksyjnych, sięgając do szkoły austriackiej i ekonomii ewolucyjnej, odnosi się także do teorii M. Portera. W kolejnej części

rozdziału Autorka analizuje konkurencyjność w ujęciu atrybutowych i procesowym. Wyczerpująco opisuje i charakteryzuje takie kategorie jak: przewaga konkurencyjna, potencjał konkurencyjny czy luka konkurencyjna. Rozpatruje także wybrane aspekty konkurencyjności na różnych poziomach systemu gospodarczego, tj. od poziomu pojedynczego podmiotu gospodarczego do poziomu międzynarodowego.

W odniesieniu do tej części pracy można sformułować zarzut, iż Autorka zbyt dużo uwagi poświęciła kwestiom definicyjnym oraz analizie aspektów konkurencyjności, na poziomach, które nie dotyczą zasadniczego problemu badawczego rozprawy. Ponadto zbyt drobiazgowy i za długi – moim zdaniem – jest podrozdział poświęcony definicji i kryteriom klasyfikacji małych i średnich przedsiębiorstw. Należało raczej krótko wyjaśnić, jakie kryteria klasyfikacji MSP zastosowano w pracy i czy są one spójne z kryteriami stosowanymi w statystyce publicznej oraz kryteriami określającymi dostęp MSP do pomocy publicznej.

W dalszej części rozdziału Autorka opisuje wewnętrzne i zewnętrzne czynniki rozwoju MSP. Wśród tych drugich opisuje znaczenie czynników regionalnych o charakterze ekonomicznym, demograficznym i instytucjonalnym. Wskazuje na duże zróżnicowanie regionalne w Polsce pod względem zasobów kapitału prywatnego oraz poziomu rozwoju infrastruktury technicznej, które są bardzo istotnymi determinantami rozwoju przedsiębiorczości. Pewne wątpliwości może budzić teza, iż czynnikiem negatywnie wpływającym na rozwój prywatnej przedsiębiorczości jest istnienie wielkich zakładów przemysłowych. Autorka uzasadnia tą tezę, ale można by przytoczyć wiele kontrargumentów wobec takiego poglądu.

Podobnie, Autorka wskazuje na rosnące jej zdaniem znaczenie sektora MSP w gospodarce krajów wysoko rozwiniętych, a nawet na przełamywanie przez ten sektor dominacji wielkich korporacji. Ta ostatnia teza, w świetle bardziej pogłębionej obserwacji współczesnej zglobalizowanej gospodarki jest chybiona. Trafne są natomiast przedstawione przez Autorkę argumenty na rzecz znaczenia sektora MSP w modernizacji struktury gospodarczej i tworzeniu infrastruktury ekonomicznej, koniecznej do efektywnego funkcjonowania całego systemu gospodarczego w Polsce.

Słabością rozdziału 2 jest nadmierne rozdrobnienie jego struktury oraz nie zawsze adekwatne tytuły podrozdziałów w stosunku do ich treści. Przykładowo podrozdziały 2.3.1 i 2.3.2 obejmują razem 2,5 strony tekstu, a ich tytuły tylko częściowo zgadzają się z ich treścią.

W rozdziale 3 (s. 74-84) Autorka opisuje programy finansowane z funduszy publicznych wspierające rozwój małych i średnich przedsiębiorstw. Wskazuje na cele interwencjonizmu państwa wobec sektora MSP. Następnie charakteryzuje programy UE, które w ostatnich dwóch dekadach wspierały rozwój sektora MSP w krajach członkowskich, w tym w Polsce od 2004 r. Wśród nich szczególne miejsce wyznacza programowi „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw” (SPO WKP 2004-2006). Autorka opisuje te działania programu, które były dedykowane małym i średnim firmom oraz te, z których MSP mogły

korzystać, konkurując z dużymi przedsiębiorstwami. Charakterystyka programu SPO WKP jest jednak dosyć pobieżna, co może dziwić, zważywszy, iż jest to program, którego wpływ na konkurencyjność MSP Autorka bada empirycznie w dysertacji.

Rozdział 4 (s. 85-103) jest poświęcony charakterystyce społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego. Autorka wymienia te obszary gospodarki regionu, w których najbardziej dynamicznie rozwijają się małe i średnie przedsiębiorstwa, podkreślając przy tym, iż firmy te koncentrują się głównie na obszarach miejskich, natomiast słabo są rozwinięte na wsi. Wskazuje na te branże gospodarcze, jak np. przemysł lotniczy czy sfera IT, które już stają się lub mogą w niedalekiej przyszłości stać się obszarem specjalizacji regionu i tworzą największe szanse na rozwój innowacyjnych firm z sektora MSP. Analiza społeczno-gospodarcza jest ilustrowana danymi statystycznymi. Autorka sięga też do różnego rodzaju raportów i pozycji literatury. Informacje pochodzące z tych źródeł nie zawsze są najnowsze i poddane dostatecznie wnikliwej, krytycznej analizie przez Autorkę. Za pewną pozycją literatury Autorka podaje m.in., że w takich miastach jak: Strzyżów, Brzozów i Dynów rozwinął się przemysł, co najdelikatniej mówiąc nie jest aktualne. Z kolei cytując inną pozycję z 2007 r. wskazuje, że „w strukturze podmiotowej przemysłu dominują nadal średnie i duże przedsiębiorstwa sektora publicznego, wymagające przyśpieszonej wszechstronnej restrukturyzacji...”. Cytowany opis jest niezgodny z stanem faktycznym, co zresztą sama Autorka wykazuje kilka akapitów dalej. W ostatniej części rozdziału 4 charakteryzuje organizacje oraz instytucje, takie jak specjalne strefy ekonomiczne, które tworzą określoną infrastrukturę dla funkcjonowania sektora MSP w regionie lub wspierają rozwój tego typu firm. Opis zawiera dosyć dużo danych, które w większości są aktualne.

Rozdział 5 (s. 104-143) ma charakter empiryczny. Na wstępie Autorka charakteryzuje sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw w Polsce w latach 2003-2009. Konkretnie i obszerne dane na ten temat zostały jednak zamieszczone w Aneksie jako załączniki 7, 11 i 12, natomiast w treści rozdziału Autorka zaprezentowała tabelę (5.1) i wykres (5.1), które ilustrują sumę korzystnych zmian w wartości poszczególnych wskaźników finansowych w przedsiębiorstwach wg określonych branż PKD. Informacje, jakie płyną z tej tabeli i wykresu są trudne do interpretacji i oceny. W mojej opinii nie najlepszym rozwiązaniem jest zrównywanie wskaźników w aspekcie ich wagi dla sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa, co *de facto* uczyniła Autorka, dokonując takiej właśnie syntezy analizowanych wskaźników. Porównując wyniki ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw w Polsce i objętych badaniem przedsiębiorstw z regionu podkarpackiego Autorka zestawiała współczynnik S/M, który jest swego rodzaju miernikiem syntetycznym, podobnym w konstrukcji do miar rozwoju stosowanych w tego typu analizach porównawczych. Brakuje jednak szczegółowego opisu, jakie informacje mogą płynąć z analizy poziomu tego współczynnika, co utrudnia ocenę zmian w kondycji ekonomicznej przedsiębiorstw.

W dalszej części rozdziału Autorka dokonała analizy poziomu dofinansowania przedsiębiorstw z funduszy strukturalnych UE w ramach programu SPO WKP 2004-2006 w przekroju rodzajów działalności i wielkości firm. Dokonała także analizy kierunków wykorzystania pozyskanych środków w kontekście rodzaju finansowanych przedsięwzięć inwestycyjnych. Analiza ta jest jednak bardzo pobieżna, co wydaje się dosyć istotnym mankamentem, gdyż rodzaj finansowanych inwestycji jest ważny w kontekście badania konkurencyjności przedsiębiorstw.

W podrozdziale 5.3, w sposób przejrzysty Autorka prezentuje wskaźniki ekonomiczno-finansowe badanych przedsiębiorstw w latach 2003-2013. Analiza jest ilustrowana licznymi tabelami i wykresami oraz merytorycznym komentarzem. Autorka pokazuje kształtowanie się poszczególnych wskaźników ekonomiczno-finansowych w okresie: przed uzyskaniem wsparcia, w trakcie wykorzystania pomocy finansowej, bezpośrednio po otrzymaniu wsparcia i 7-8 lat po wykorzystaniu dotacji z funduszy UE. Rozkład analizowanych wartości jest prezentowany za pomocą średniej arytmetycznej i miar pozycyjnych. Ponadto na wykresach ilustrowane są rozkłady zmiennych w poszczególnych latach z wyłączeniem obserwacji odstających. Dzięki temu otrzymujemy przejrzysty obraz tendencji w sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw, jakie występowały w badanym okresie.

Autorka udowadnia, że rentowność badanych przedsiębiorstw wykazuje tendencję spadkową. Konstatuje, że środki pozyskane z dotacji UE nie dają podstaw do długotrwałego podniesienia rentowności przedsiębiorstw. Nie oznacza to, że dotacje nie przyniosły pozytywnych efektów dla beneficjentów, ale potwierdza, że rentowność działalności jest wypadkową wielu czynników, w tym także zewnętrznych. Inne analizowane wskaźniki wykazywały jednak korzystne tendencje, m.in. poprawiła się bieżąca płynność przedsiębiorstw i spadło ich zadłużenie. Te tendencje Autorka przypisuje w pewnym stopniu oddziaływaniu dotacji, bowiem dzięki nim – realizując określone przedsięwzięcia – firmy mogły angażować mniejsze środki własne i w mniejszym stopniu zadłużać się.

Doktorantka poszukiwała także odpowiedzi, czy tendencje zmian wskaźników finansowych pomiędzy przedsiębiorstwami należącymi do różnych branż były podobne. Komentarze do tych analiz są dosyć pobieżne, niemniej Autorka wysuwa ciekawą obserwację, iż w przypadku mikrofirm występuje pozytywna tendencja w aspekcie kształtowania się wskaźników rentowności w latach następujących po wykorzystaniu dotacji unijnej, natomiast w przypadku firm małych i średnich tendencje w tym zakresie są negatywne. Dalej Autorka analizuje powiązania pomiędzy wielkością dotacji ujętą względnie, tj. przy użyciu wskaźnika relacji dotacji do majątku a branżą i wielkością firm. Analizuje także współzależność pomiędzy względną wielkością dotacji a wynikami finansowymi firm w 2009 i 2013 roku. Dla większości wskaźników nie występuje istotna statystycznie zależność, co nie może dziwić wobec faktu niewielkiej liczebności analizowanej próby. Autorka starała się także wyjaśnić ten brak zależności przyczynami merytorycznymi. Argumenty przytoczone przez

nią są interesujące, ale niektóre z nich budzą wątpliwości, a w każdym razie ich weryfikacja wymagałaby pogłębionych badań. Jednym z takich argumentów jest teza o negatywnej selekcji firm, wskazująca, że dotacje uzyskiwały nie te najbardziej perspektywiczne, efektywne, ale te, które wiedziały jak po te środki sięgnąć. W przypadku niektórych branż występuje istotna statystycznie, ujemna zależność pomiędzy wielkością pozyskanych dotacji a wskaźnikami rentowności przedsiębiorstw. Na tej podstawie Doktorantka formułuje wniosek, że pozyskanie relatywnie większych dotacji było bardziej czynnikiem hamującym niż pobudzającym rozwój przedsiębiorstw. Teza ta w mojej opinii jest zbyt uproszczeniem, ponadto niewielka liczebność próby nakazuje ostrożność we wnioskowaniu. Tym bardziej, że w przypadku innych branż obserwujemy zależności dodatnie, tyle, że nieistotne statystycznie. Ujemna zależność między wsparciem z funduszy UE a efektywnością ekonomiczno-finansową może mieć miejsce, na co wskazują badania innych autorów. Taką zależność tłumaczy się w literaturze m.in. jako tzw. „efekt rozleniwienia”. Szkoda, że Doktorantka nie dokonała bardziej pogłębionej analizy potencjalnych przyczyn takiej ujemnej zależności w odniesieniu do badanych przedsiębiorstw.

W ostatniej części rozdziału, przy wykorzystaniu metody unitaryzacji zerowej oraz analizy wielowymiarowej Autorka zestawiała syntetyczny miernik, który składał się z sześciu wskaźników cząstkowych. Doktorantka nazwała go „miernikiem syntetycznym pozycji rynkowej”. Mam wątpliwości, czy jest to nazwa adekwatna do informacji, jaką niesie ów wskaźnik. W mojej opinii ilustruje on kondycję ekonomiczno-finansową badanych przedsiębiorstw, a ta tylko pośrednio może świadczyć o pozycji rynkowej, a w zasadzie konkurencyjnej firmy. Wyniki ustalone za pomocą wskaźnika syntetycznego potwierdziły wcześniejsze ustalenia. Dla całej populacji firm nie wykazano statystycznie istotnego powiązania pomiędzy wskaźnikiem syntetycznym a względną wysokością pozyskanych dotacji. Natomiast statystycznie istotną, ujemną korelację pomiędzy tymi zmiennymi ustalono dla firm handlowych i transportowych oraz dla mikroprzedsiębiorstw.

Rozdział 6 (s. 144-159) ma charakter empiryczny i jest oparty na wynikach wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych w badanych przedsiębiorstwach. O ile analizy prowadzone na danych ekonomiczno-finansowych nie dały podstaw do określenia pozytywnego wpływu dotacji z programu „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw” na poprawę efektywności finansowej badanych firm, o tyle wywiady przyniosły zgoła odmienne wnioski. Przedsiębiorcy dosyć jednoznacznie potwierdzili, że wsparcie z SPO WKP wpłynęło pozytywnie na konkurencyjność firmy, a często także na innowacyjność. Deklarowali, że bez wsparcia nie byłoby możliwych do realizacji wiele przedsięwzięć, które przyczyniły się do modernizacji firmy, czy wprowadzenia nowego produktu na rynek. Doktorantka udowodniła, iż zarządzający dostrzegają pozytywną rolę funduszy UE w rozwoju ich firm, jednakże zdają sobie sprawę, że klucz do podniesienia ich konkurencyjności to efektywne zarządzanie zasobami własnymi i trafne wychodzenie naprzeciw rosnącym wymaganiom rynku. Autorka

wykazuje, iż fundusze UE „nie rozwiążą problemów” firm, ale mogą pomóc im efektywniej wykorzystywać potencjał konkurencyjny, którym dysponują.

We **Wnioskach** (s. 160-162) Autorka dokonała syntetycznego podsumowania badań. Stwierdziła, że hipoteza 1 o pozytywnym oddziaływaniu dotacji z funduszy UE na sytuację ekonomiczną firm-beneficjentów, nie znalazła potwierdzenia. Podobnie odrzucone zostały kolejne dwie hipotezy dotyczące powiązania między wielkością dotacji a efektywnością wykorzystania środków pomocowych oraz między faktem pozyskania dotacji a poprawą pozycji konkurencyjnej firmy. Autorka stara się wyjaśnić te wyniki, nie wszystkie jednak jej argumenty mają pokrycie w przeprowadzonej analizie, inne z kolei wymagałyby dodatkowego badania. Jednocześnie Autorka dostrzega fakt, iż zarządzający podkreślali pozytywny wpływ dotacji na rozwój ich firm.

Obok wymienionych już pewnych ogólnych słabości rozprawy – obowiązek recenzenta nakazuje wskazać także na konkretne usterki. I tak:

1. W uzasadnieniu obszaru badań (s. 19) znajduje się stwierdzenie, iż w regionie podkarpackim mamy do czynienia z „przewagą terenów górskich i znacznym wyludnieniem rolnictwa”. Są to tezy daleko nieprecyzyjne.
2. Wymienione w części metodycznej modele oceny poziomu konkurencyjności zostały być może użyte przez Autorkę przy tworzeniu kwestionariusza wywiadu, jednakże brakuje odniesienia się do nich w treści rozdziału 6.
3. Wątpliwości budzi tytuł tab. 2.4 (s. 49), tj. „Optymalne wartości wybranych wskaźników finansowych” oraz tytuł kolumny 3 – „Dopuszczalny poziom wskaźników finansowych”, gdyż wielkości prezentowane w tabeli nie uwzględniają specyfiki sektorowej i branżowej przedsiębiorstw. Warto jednak podkreślić, iż Autorka zdaje sobie sprawę z tych uwarunkowań, czego daje dowód w komentarzu do tabeli 2.4.
4. Na str. 114 mamy wzmiankę o tabeli 5.8, która ma przedstawiać wyniki testów dla rozkładu wskaźników ekonomiczno-finansowych, tymczasem tabela 5.8 jest umieszczona dopiero na str. 119 i dotyczy zupełnie innego zagadnienia.
5. Tabele 5.24 i 5.25 (s. 130-131) mają nieprawidłowe tytuły, gdyż prezentowane w nich treści nie dotyczą jakiejś „klasyfikacji”, lecz parametrów statystycznych wskaźnika dotacja/majątek w przekroju branży i wielkości firm.
6. W mojej opinii Autorka prezentując dosyć obszerne wyniki własnych badań empirycznych zbyt rzadko donosi się do badań innych autorów. Taka konfrontacja mogłaby rzucić „światło” na niektóre wyniki i pomóc Doktorantce lepiej wyjaśnić niektóre zależności i fakty ujawnione w badaniach własnych.

Konkludując należy stwierdzić, iż recenzowana dysertacja nie jest wolna od pewnych usterek, czy też słabości, które zostały wypunktowane powyżej. Usterki te nie przekreślają jednak ogólnej pozytywnej oceny recenzowanej pracy, która dostarcza czytelnikowi wielu ciekawych informacji i wartościowych analiz, pozwalających na ocenę oddziaływania

wsparcia finansowego z funduszy UE na sytuację ekonomiczną i konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw.

2.7. Strona formalna i stylistyczna rozprawy

Od strony językowej i formalnej recenzowaną rozprawę należy ocenić pozytywnie. Pracę czyta się płynnie, jest starannie przygotowana pod względem edytorskim. Znalazłem zaledwie kilka błędów literowych (głównie końcówki wyrazów) oraz następujące usterki stylistyczne i edycyjne:

1. Trzykrotnie błędnie podano nazwisko amerykańskiego ekonomisty J.M. Clarka (jako J.M. Ciark), błędny jest także zapis nazwiska autorki B. Sieńko.
2. W tabeli 2.5 (s. 75) jest wiele usterek edycyjnych, m.in. niektóre kwoty nie mieszczą się w jednym wierszu, a inne są „ucięte”, ze względu na zbyt wąskie kolumny. Ponadto, nie ma wyjaśnienia, w jakich cenach ujęto dynamikę PKB, brakuje także wskazania dokładnego źródła, z jakiego pochodzą te dane.
3. Sformułowanie „dynamika była wyraźna” (s. 92) nie jest poprawne merytorycznie.
4. Ujęcie wskaźnika dynamiki przedsiębiorstw jest odmienne w tabeli 4.1 (s. 92) i w komentarzu do niej (s. 93).
5. Legenda na wykresie 5.8 (s. 113) nie ujmuje wszystkich prezentowanych wielkości.
6. W tekście kilkakrotnie (s. 121-123) pojawia się sformułowanie „znamienne statystycznie zmiany (wahania, różnice)”, a także sformułowanie „obserwacje ekstremalne”. Sformułowania te nie są właściwe dla języka statystyki.
7. W tabelach 5.18-5.22 prezentowane są wartości mediany poszczególnych wskaźników, ale czytelnik dowiaduje się o tym z tekstu komentarza, nie zaś z tytułów tabel.
8. Tabela 6.3 (s. 149) ma nieprawidłowy tytuł. Zamiast „Uszeregowanie średnich skal ocen dla czynników otoczenia zewnętrznego (...)” powinno być „Przeciętna ocena znaczenia czynników zewnętrznych (...)”.

3. KONKLUZJA KOŃCOWA

Rozprawa doktorska przygotowana przez mgr **Elżbietę Radochońską-Wasiewicz** jest opracowaniem wartościowym, podejmującym ważny i aktualny problem badawczy. Na pozytywną ocenę zasługuje wysiłek badawczy Autorki prowadzący do realizacji założonych celów pracy i weryfikacji hipotez badawczych.

Doktorantka wykazała umiejętność analizy i dedukcji naukowej oraz łączenia pojedynczych faktów w syntetyczne ujęcia. Umiejętnie korzystała z wiedzy teoretycznej, właściwie określiła problem badawczy i przeprowadziła uporządkowany wywód, w oparciu o badania empiryczne, co pozwoliło jej na sformułowanie interesujących wniosków z badań. Należy przyjąć, iż zrealizowała zadanie badawcze, jakie podjęła się w dysertacji.

Rozprawa stanowi wkład Doktorantki w lepsze poznanie efektów oddziaływania pomocy publicznej, w szczególności zaś dotacji UE, na sytuację ekonomiczną małych i średnich przedsiębiorstw.

Recenzowana praca pt. *Oddziaływanie programu wzrostu konkurencyjności na sytuację ekonomiczną małych i średnich przedsiębiorstw (na przykładzie województwa podkarpackiego)* spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone przez ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 nr 65 poz. 595 z późn. zm.), tj.:

- stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
- wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w zakresie nauk ekonomicznych,
- potwierdza umiejętność prowadzenia pracy naukowej przez Doktorantkę.

Biorąc powyższe pod uwagę, wnioskuję do Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie o dopuszczenie ww. rozprawy doktorskiej do publicznej obrony.

Rzeszów, dnia 8 lutego 2017 r.

(Ryszard Kata)

